

BOHUMÍR ŽIVČÁK

MALE SPOLOČENSTVÁ V POSTKOMUNISTICKEJ VÝCHODNEJ EURÓPE

Národy východnej Európy prežili veľké zmeny v čase transformácie v deväťdesiatych rokoch. Desiatky rokov izolácie za Železnou Oponou mali podstatný vplyv na spoločenský život. Totalitný systém obmedzoval práva jednotlivca a izolujúci spoločnosť od vonkajších vplyvov zapríčinil to, že sa zabránilo vplyvu tendencií a spoločenských procesov, ktoré prebiehali v demokratických a liberálnych spoločnostiach. Prechod od totalitného systému k systému demokratickému, ktorý prebehol na politickej rovine veľmi rýchlo, bude vo vedomí spoločnosti prebiehať desiatky rokov¹.

Transformácia a spoločenské zmeny, ktoré sú s ňou spojené tvoria podstatu uvoľňovania spontánnej sekularizácie a kultúrno-spoločenského pluralizmu. Použijúc teóriu P.L. Bergera môžeme tvrdiť, že na Slovensku, podobne ako vo vysoko rozvinutých spoločnostiach, prebieha pod vplyvom spontánnej sekularizácie a kultúrno-spoločenského pluralizmu proces prechodu od „sveta osudu“ k „svetu výberu“. Môžeme ho opísať ako proces subjektivizácie a nevernosti vo vzťahu k tradičnému svetu. Svet osudu a svet výberu určuje dva typy spoločnosti a to: spoločnosť osudu a spoločnosť výberu. Prvú z nich charakterizuje situácia, v ktorej je nedostatok alternatív, možností a výberu. Ľudský jedinec sa v tomto type spoločnosti nachádza v istom determinizme. Spoločnosť výberu vytvára situáciu, v ktorej sa nachádza veľa alternatív,

PaedDr. ThDr. BOHUMÍR ŽIVČÁK, PhD. – odborný asistent na Katedre Sociálnej náuky Cirkvi a manažmentu Pedagogickej fakulty Katolíckej Univerzity v Ružomberku; adresa: Kláštor Redemptoristov, Kláštorná 2, 065 03 Podolíneec, Slovensko; e-mail: klastor@cssr.sk

¹ Porov. M. K a l i n o w s k i, *Transformations in the Religiousness of Polish Society*, „Cranford Review“ 2002 (April), No. 2.

možnosti a výberov, dokonca „situácie, kedy si musím vybrať sa stávajú imperatívom“².

Spoločnosť osudu a spoločnosť výberu môžeme nazvať aj tradičným spoločenstvom a moderným spoločenstvom. Je tu na mieste otázka či proces zmien od spoločenstva osusu k spoločenstvu výbery je nezvratný. Je isté, že v kultúre ľudstva bol do určitej miery nevyhnutný, pretože bol provokovaný pokrokom v oblasti techniky a predstavivosti v mentalite ľudí.

V rámci výskumu, ktorý prebiehal na území Slovenska od roku 2004, bolo skúmané misijné spoločenstvo Rieka Života a na jeho príklade bolo možné načrtnúť isté zásady a smerovky vývoja v pastorácií na území Východnej Európy.

Výskum permanentnej formácie v hnutí Rieka Života je spojený s predstavením aktivít náboženského spoločenstva, ktoré prebiehali už v období totality a dosahujú svoj rozkvet v čase demokratického Slovenska. Autor má osobné skúsenosti v spomínanom hnutí³. Cieľom článku je predstavenie hnutia Rieka Života, zvlášť jeho formačných metód, ktoré majú permanentný charakter, ako aj zovšeobecnenie jeho činností a poukázanie na konkrétne formy realizácie diela kresťanského apoštolátu v spoločenstvách verných, animácia laikov a hodnotenie tejto formy pastoračnej aktivity v Cirkvi na Slovensku.

Niektoré použité termíny vyžadujú krátke objasnenie. *Permanentná formácia* označuje formáciu, ktorá prebieha v skupine neustále po dobu jej trvania alebo dokiaľ je osoba členom skupiny. *Malá skupina* je skupina veriacich, ktorí sa pravidelne stretávajú, kde prebieha permanentná formácia a počet skupiny nie je veľký (5-12 osôb). *Rieka Života* je kresťanským spoločenstvom a v zmysle súčasného učenia Cirkvi ju môžeme označiť za *spoločenstvo* alebo dokonca *náboženské hnutie*⁴. Chceli by sme predstaviť obdobie jej činnosti na území Slovenska v rokoch 1983-2003.

II. Vatikánsky Koncil v niekoľkých svojich dokumentoch vyzdvihuje potrebu, či niekde až nutnosť vytvárať spoločenstvá veriacich, ktoré sa majú stať miestom prebývania Boha a znamením Božej prítomnosti vo svete. Od počiatku dejín Boh dával najavo svoju túžbu prebývať so svojím ľudom. Najprv to

² P. L. B e r g e r, *Modernizacja jako uniwersalizacja herezji*, [In:] *Religia a życie codzienne*, red. H. Grzymała-Moszczyńska, cz. 1, Kraków 1990, s. 18.

³ Od roku 1986 je autor moderátorom na Slovensku dobre známeho misijného spoločenstva Rieka Života.

⁴ CHL 29-30.

bolo v stane, neskôr sa stal symbolom Božej prítomnosti jeruzalemský chrám a v Novom Zákone Boh odhalil dokonca svoj plán, o ktorý mu išlo od začiatku a to, že chce prebývať priamo v srdci každého človeka, teda uprostred svojho ľudu. Znakom spoločenstva je spoločné zhromažďovanie sa pri čítaní Božieho Slova, slávenie Eucharistie. Takto oživené zjednotené a povzbudené spoločenstvo vydáva svedectvo o Ježišovi a kráča cestou lásky.

Prvotnou bunkou miestneho kresťanského spoločenstva býva skupina kresťanov, ktorú nazývame malé kresťanské spoločenstvo. *Christifideles Laici* vymenúva rôzne formy zoskupovania veriacich a hovorí zvlášť o laikoch, ktorí ako v dejinách Cirkvi, tak aj v súčasnej dobe podnecujú vznik a existenciu rôznych bratstiev, tretích radov a združení. Mnohé z nich pretrvali dodnes. V týchto dňoch však nabera rozvoj tohto fenoménu na intenzite. Z koreňov starých tradičných spolkov povstali nové združenia, skupiny, spoločenstvá a hnutia. Navzájom sa medzi sebou líšia vo vonkajších prejavoch, metódach výchovy a v oblastiach služby. II. vatikánsky koncil podčiarkuje ekleziologický princíp, ktorý sa stelesňuje v týchto zoskupeniach laikov. Hovorí o tom, že spoločný apoštolát je znamením spoločenstva a jednoty Cirkvi v Kristovi. Veriaci majú právo vytvárať tieto spoločenstvá a to právo je slobodné a nevyplýva z nejakého dovolenia autority. Vyplýva zo sviatosti krstu, kde boli laici pozvaní, aby aktívne pôsobili v spoločenstve a poslaní Cirkvi. Na druhej strane je tu však nutnosť kritérií pre rozlišovanie cirkevности týchto združení.

V tridsiatej kapitole *Christifideles Laici* pápež Ján Pavol II vymenúva zásady verifikácie cirkevности jednotlivých združení. Nazýva ich „kritériami cirkevности“.

- Povolanie každého jedného kresťana ku svätosti
- Zodpovednosť za vyznávanie katolíckej viery, ktorá je v zhode s Učiteľským úradom
- Svedectvo hlbokého a presvedčeného communia s pápežom a biskupom
- Zhodnosť s apoštolským poslaním Cirkvi a podiel v jeho realizácii, čiže v evanjelizácii a posväcovaní ľudí, aby sa tak formovalo ich svedomie
- Povinnosť angažovať sa v ľudskej spoločnosti, ktorá je v službe človeku a jeho dôstojnosti⁵.

Dynamizmus týchto nových spoločenstiev je však často problémom, ktorý vytvára napätie medzi inštitucionálnym a charizmatickým aspektom Cirkvi.

⁵ Porov. CHL 30.

Pápež hovorí, že oba tieto aspekty sú spolupodstatné a spolu pôsobia na zveľadenie života, obnovy a posvätenia⁶. II. vatikánsky koncil kladie starostlivosť o tieto spoločenstvá a hnutia na ramená biskupov a kňazov. Takto sa zabezpečí pastierska starostlivosť zo strany hierarchie a vznikne predpoklad na budovanie *communio* nového spoločenstvá alebo hnutia so všeobecnou cirkvou.

Pokúsme sa teraz charakterizovať jednotlivé druhy týchto zoskupení ako ich vymenúva *Christifideles Laici*.

z d r u ž e n i a – majú formálne vzťahy, ktoré sú určené stanovami. Tieto stanovy jasne formulujú štruktúru a rozdelenie funkcií, formy spolupatričnosti a spôsoby prijímania nových členov. Určujú cieľ, metódy činnosti, podmienky členstva, postup pri strate členstva, roviny spolupráce s cirkevnou hierarchiou v plnení misie Cirkvi.

s k u p i n y – charakterizuje ich spontánnosť, ktorá je založená najčastejšie na hľadaní spoločných skúsenosti a záujmov ako aj na základe vekovej homogénosti. Skupina sa vyznačuje silným pocitom slobody, autonómie, vzájomnej úcty a spoluzodpovednosti v snahe o konkrétne ciele. Tieto ciele sa najčastejšie formujú prostredníctvom lídra – vodcu skupiny. Skupiny sa ďalej delia na prvotné a druhotné. Prvotné sa niekedy nazývajú základné a sú menšie čo do počtu, zaručujú bezprostredné osobné kontakty a zároveň silne akcentujú vedomie „my“; druhotné skupiny sa charakterizujú väčším počtom členov a vzťahy medzi osobami sú formálnejšie, racionálne, najčastejšie bez participácie vo vzájomných vnútorných prežívaniach.

s p o l o č e n s t v á – vo všeobecnosti vyrastajú zo skúsenosti získaných v malých skupinách. V spoločenstve je podstatným prvkom skúsenosť bratstva, členovia sa cítia zjednotení hodnotami vnútorného charakteru. Členovia spoločenstva sa cítia spoluzodpovední za dané dielo a vzájomne sa dopĺňajú v činnosti vo vnútri spoločenstva ako aj navonok.

k o m u n i t y – v poslednom čase sa začal používať tento termín na označenie spoločenstiev, ktoré sa snažia žiť svoj život ešte v užšom spojení. Často sú to spoločenstvá bývajúce pod jednou strechou a členovia tak trávia spolu množstvo času. Tieto komunity sa svojím charakterom približujú k reholiam, keďže je forma ich spoločného života upravená zmluvou. Tento termín sa samostatne nevymenúva v *Christifideles Laici*, ale medzi laikmi je rozoznávaný rozdiel medzi týmito dvoma zoskupeniami.

⁶ J á n P a v o l II, *Messaggio ai movimenti ecclesiali riuniti per il secondo Colloquio internazionale*, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II“ X. 1(1987), 478.

h n u t i a – tvoria ich jednotlivé skupiny a spoločenstvá; tento termín bol prevzatý zo sociológie a označuje dej správania sa skupín a charakterizuje sa medzi iným prítomnosťou jednej alebo viacerých vynikajúcich osobností a vodcov, ktorí sú tiež nazývaní moderátormi. Títo moderátori rôznym spôsobom animujú hnutie a sú jeho vodcami. Z náboženského hľadiska hnutie označuje spontánne zoskupenie osôb okolo myšlienky, ktorá sa zrodila ako osobitná duchovná skúsenosť charizmatického jednotlivca, ktorý sa obyčajne neskôr stáva vodcom hnutia. Vytvára sa nové nábožensko-duchovné povedomie a identita spoločenstva, ktoré sa postupne stávajú formou duchovnosti a sú charakterizované tvorivým dynamizmom, flexibilitou vďaka ktorej je hnutie schopné sa prispôbiť meniacim sa podmienkam miesta a času. Hnutia sú v Cirkvi známe svojou schopnosťou reprodukovať a evanjelizačným zameraním⁷.

1. MALÁ SKUPINA P. MICHALA ZAMKOVSKÉHO⁸ – MODERÁTORA HNUZIA SVETLO-ŽIVOT NA SLOVENSKU

V roku 1999 na prahu Veľkého Jubilea, na ktoré sa Cirkev pripravovala celé desaťročie, zvolala Pápežská rada pre laikov vo Vatikáne biskupov celého sveta, aby sa zamysleli nad novým fenoménom v Cirkvi, ktorými sú nové hnutia a nové spoločenstvá. Ján Pavol II. im v úvodnom príhovore na začiatku seminára odporúčal ako jednu z najnaliehavejších pastoračných úloh dneška pozornosť novým spoločenstvám⁹. *Ako prijať tento osobitný dar, ktorý Duch ponúka Cirkvi v tejto historickej chvíli? Ako ho prijať v celom jeho dosahu, v celej jeho plnosti, v celom dynamizme, ktorý je mu vlastný?*¹⁰

Táto problematika je veľmi široká a zložitá, preto sa autor práce zameral iba na jej konkrétnu časť a to skutočnosť malej skupiny ako pastoračnej metódy. Budeme sledovať vývoj konkrétnej malej skupiny, ktorú viedol P. Michal Zamkovský – redemptorista, ľudový misionár. Hnutie Svetlo-Život

⁷ M. K a l i n o w s k i, *Leksykon – Zrzeszenia kościelne*, Lublin: KUL 2004.

⁸ P. Michal Zamkovský CSSR je viceprovinciál rehole redemptoristov na Slovensku a bývalý národný moderátor hnutia Svetlo – Život.

⁹ Pápežská Rada Pre Laikov, *Cirkevné hnutia v pastoračnej starostlivosti biskupov*, Bratislava 2003, s. 13.

¹⁰ J á n P a v o l I I, *Posolstvo k účastníkom seminára*, [In:] *Cirkevné hnutia v pastoračnej starostlivosti biskupov*, Bratislava 2003, s. 15.

vzniklo v Poľsku a prenieslo sa za dramatických totalitných podmienok na Slovensko. P. Michal stál priamo pri zrode tohto hnutia na Slovensku. Je potrebné sa pri tomto opise vrátiť do čias totality, pretože sa práca s mladými ľuďmi v malých skupinách začínala rozvíjať koncom sedemdesiatych a začiatkom osemdesiatych rokov. Kvôli všeobecne známym dôvodom akými boli prenasledovanie Cirkvi zo strany štátu a ŠTB, neustálemu okliešťovaniu aktivity Cirkvi až po obmedzenie sa iba na slávenie svätej omše v kostoloch, sa táto práca musela rozvíjať tajne, v ilegalite. P. Michal pracoval v tom čase ako stavebný inžinier v Skrutkární v Starej Ľubovni. Práca v kancelárií mu dávala určitú voľnosť, keďže pri tempe akým sa vtedy pracovalo sa dalo veľa vecí čítať a študovať. Z rokov strávených na vysokej škole v Bratislave, kde sa stretol s prácou medzi vysokoškólakmi a nadviazal kontakty s „podzemnou cirkvou“, si priniesol presvedčenie, že vieru je možné oživiť iba formou práce v malej skupine, keďže väčšie zhromaždenia boli zakázané a narúšané už pri pokuse o ich vznik. Autor práce sa dostal k spolupráci s P. Michalom v roku 1983. P. Michal vtedy zhromaždil skupinu mladých ľudí vo veku od 13-20 rokov. Počet účastníkov tejto skupiny sa pohyboval od 7 do 10. Formácia v tejto skupine prebiehala v rámci stretnutí raz za týždeň na dve hodiny. Stretnutia sa uskutočňovali na dobre utajených miestach a tieto miesta sa pravidelne menili, bez predošlého oznámenia, kde stretnutie bude. Takto sa predišlo neočakávaným návštevám zo strany ŠTB. Malá skupina sa okrem pravidelných stretnutí nijako navonok neprejavovala, čo však bol zámer. Členovia skupiny sa navzájom nestretávali ani nekomunikovali po telefóne alebo listom.

Ak by sme chceli hovoriť o nejakej stratégii v tom čase, alebo o vízií formácie museli by sme skonštatovať, že žiadna nebola. Formu takejto práce určovali samotné okolnosti, v ktorých malá skupina fungovala. Až po nežnej revolúcii v roku 1989, keď sa Cirkev mohla naplno prejaviť bolo možné vidieť, že roky strávené v takýchto podmienkach mali svoje veľké pozitíva, čo sa však nedalo vidieť v tom čase.

Prvým pozitívom bola nemožnosť pracovať navonok zapájať sa do života Cirkvi ani organizovať nejaké veľké akcie. To vlastne nútilo ľudí stretávať sa v malých skupinách dlhý čas.

Druhým pozitívom bolo to, že viditeľná cirkev t.j. kňazi a rehoľníci boli buď ostro sledovaní alebo spolupracujúci s ŠTB. Kňazi a rehoľníci, ktorí nespolupracovali so štátnou políciou boli nútení obmedziť svoju činnosť v Cirkvi na minimum. Táto situácia vyústila do zaujímavého fenoménu akým bolo angažovanie laikov v Cirkvi. To čo všeobecná Cirkev cítila na II.

vatikánskom koncile ako pohyb Ducha smerom k angažovaniu sa laikov v Cirkvi a zakotvila to hneď v niekoľkých dokumentoch sa v týchto oblastiach, kde bolo nemožné uplatňovať závery koncilu dostalo k slovu ako efekt prenasledovania Cirkvi¹¹. Laici boli nútení prevziať zodpovednosť za činnosť Cirkvi v podzemí, pretože boli menej nápadní a menej sledovaní ako kňazi. Na začiatku to mohlo vyzeráť ako problém, keďže bol nedostatok dobre formovaných laických vodcov. Okolnosti však nedovoľovali venovať sa dlho a systematicky príprave mladých laikov. Táto príprava prebiehala v podstate za chodu. Tak sa po niekoľkých rokoch vytvorila v rámci hnutia Svetlo-Život, ale nielen v rámci neho, sieť laických vodcov, ktorí o sebe vedeli a navzájom spolupracovali. Sieť bola flexibilná, rýchle sa dopĺňajúca a bez problémov fungujúca po celom Slovensku.

Pri postupnom rozrastaní sa siete laických vodcov a účastníkov malých skupín narastala aj zodpovednosť za tieto skupiny a hnutia, ktoré často organizovali okrem celoročných stretnutí v malých skupinách aj letné duchovné cvičenia, za ktoré boli zodpovední znovu v plnej miere laici ako po organizačnej, tak aj do určitej miery po duchovnej stránke. Aj keď bol kňaz nevyhnutný počas týchto duchovných cvičení, bol akoby stále v pohotovosti zbalíť sa a zmiznúť pri najmenšom náznaku nebezpečenstva. Tento stav, alebo podiel zodpovednosti však nikoho neprekvapoval, pretože to každý považoval za normálne. Až neskôr sa zistilo, že tento stav bol prozreteľnostne naplánovaný tak, aby ani Cirkev pracujúca v sťažených podmienkach nebola ukrátená o požehnania, ktoré priniesol Cirkvi II. vatikánsky koncil.

Ale aby sme sa vrátili ku skupine P. Michala. Členmi skupiny boli aj chlapi aj dievčatá poväčšine študenti, z ktorých väčšina pochádzala z veriacich rodín. Na každotýždenných stretnutiach sa skupina venovala biblickej formácií. Bežné stretnutie spočívalo v krátkej modlitbe na úvod. Potom nasledovalo „delenie“ – je to špeciálny výraz pre formu rozprávania jednotlivých členov o svojom živote, o tom ako prebehol posledný týždeň, čo je momentálne v ich živote problém alebo radosť. Toto delenie spôsobovalo, že skupina náhodne pozbieraných ľudí z prostredia kostola sa pomaly stávala skupinou priateľov, ktorí boli ochotní navzájom si pomáhať a často aj čosi vytrpieť. Bez toho, aby sa o tom vedelo sa táto časť delenia stala jedným z podstatných prvkov formovania sa malej skupiny. Po tomto čase delenia

¹¹ Porov. „*Lumen gentium*”, *Apostolicam actuositatem*, *Gaudium et spes*, [In:] *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*, Trnava 1993; porov. J á n P a v o l II, „*Christifideles laici*”. *Posynodálny apoštostolský list*, Bratislava 1990.

nasledovalo rozoberanie konkrétneho textu zo Svätého Písma, čo sa väčšinou dialo na pokračovanie. Neskôr k tejto jednoduchej forme pribudli formačné materiály hnutia Svetlo – Život, kde už boli rozpracované jednotlivé stretnutia a témy nadväzovali strategicky jedna na druhú. Účastníci malej skupiny dostávali vždy nejakú prácu na týždeň, ktorá ich nútila vracat sa k stretnutiu viackrát za týždeň. Jedinou formou akejsi vonkajšej manifestácie činnosti skupiny boli adorácie na prvý piatok v mesiaci, ktoré sa uskutočňovali vo farskom kostole v Starej Ľubovni po riadnej svätej omši večer. Vtedajší dekan vdp. Pivovarčík o ničom „nevedel” a ľudia sa večer po omši normálne rozišli z kostola a po zotmení sa niektorí vracali cez sakristiu späť. Adorácie trvali hodinu až hodinu a pol a mali tiež jednoduchú štruktúru založenú na Svätom Písme, prípadne stati z kníh, ktoré sa podarilo získať vo forme samizdatu alebo prepašovač z Ríma, či z Poľska, prípadne z Kanady. Adorácie viedol zvyčajne P. Michal, postupne sa však zodpovednosť rozdeľovala na členov jeho malej skupiny.

Po niekoľkých rokoch formácie tejto skupiny boli členovia vedení k samostatnosti tým, že mali vytvoriť svoje vlastné malé skupiny. Takto sa okruh ľudí na ktorých vplýval P. Michal rozrastal a vzniklo neviditeľné zoskupenie, ktoré by sme mohli podľa dnešnej terminológie nazvať spoločenstvom. Prakticky sa však toto spoločenstvo nikdy nezišlo naraz, kvôli bezpečnosti.

Tu je dôležitá ešte jedná skutočnosť a to, že P. Michal začal študovať teológiu už ako stavebný inžinier pracujúci vo fabrike a to tajne. Utajenie bolo také dôkladné, že ani rodičia nevedeli, že študuje za kňaza, ba ani to, že ho neskôr za kňaza vysvätil kardinál Macharski v roku 1980 v Zakopanom v Poľsku. Jeho otec dokonca aj zomrel bez toho, aby sa to dozvedel. Len tak však bolo možné udržať jeho kňazstvo v tajnosti a umožniť mu tak pokračovať v práci, ktorú rozbehol s mládežou na Slovensku. Dokonca ani členovia jeho malej skupiny dlhé roky nevedeli o tom, že je kňazom. Autor práce si spomína na to, že sa to dozvedel až v roku 1986 v noci počas levočského odpuštu. Keď sa snažil nájsť po tme medzi zhromaždenými skupinkami, ktoré boli neustále monitorované tajomnými mužmi a tí určite nehľadali Pannu Máriu, kňaza, ktorý by ho mohol vyspovedať, kolega zo skupinky mu poradil, aby išiel za Michalom, že on ho vyspovedá. Prekvapený sa pýtal ako je to možné a vtedy sa dozvedel, že P. Michal je kňaz. Táto zaujímavá skutočnosť však priniesla ešte jedno pozitívum temnej totality a to, že vzťahy, ktoré si P. Michal vytvoril s mladými vodcami, neboli založené na hierarchickej autorite kňaza, ale na autorite osobnosti. Bolo by možné namietat, že takáto forma znehodnocuje postavenie kňaza a nenaučí mládež rešpektu k duchov-

nému povolaniu. Stal sa však pravý opak a k prirodzenej autorite sa pridružila aj autorita sviatostná a nikto z týchto mladých ľudí si nedovolil zneužiť túto autoritu.

Pri hľadaní členov svojej vlastnej skupiny dochádzalo k vlastnej evangelizácii, lebo bez nej sa nedala vytvoriť nová skupina. Animátori boli nútení hľadať ľudí v okolí oslovovať ich, budovať s nimi vzťahy, pozývať ich do tejto formácie. Využívali sa všetky dostupné metódy. V porovnaní s dneškom sa však všetko dialo v skrytosti bez nejakých vonkajších udalostí. Jedným z mnohých snov v tom čase bol sen o náboženskej slobode a o možnosti robiť evangelizáciu na ulici a vo veľkom meste. Dnes po dvanástich rokoch života v slobode si však kladieme otázku, či je táto sloboda až natoľko pomocná pri evangelizácii. Ľudia určite neprežívajú strach pri chodení do kostola a ani sa nemusia skrývať, ak chcú čosi urobiť pre Cirkev, ale nedá sa povedať, že by sloboda automaticky priniesla väčšiu túžbu po angažovanosti v Cirkvi, či po členstve v nejakom spoločenstve. Znova sa ukazuje, že najúčinnější evangelizácia je spôsob akým evangelizoval Ježiš a totiž individuálne budovanie vzťahov a následná formácia, ktorá nejde príliš do šírky, ale ostáva „v malom“. V malom je to však relatívny pojem. Je otázne, či je efektívnejšie venovať sa skupine 150 ľudí 3 roky alebo či si najprv vyhladnúť perspektívnych vodcov, venovať sa povedzme 7 celý rok a potom ich vyzvať, aby každý z nich dal dokopy skupinu nových 7 členov a po ďalšom roku by sa tieto bunky znovu rozdelili na ďalšie malé skupiny. Pri takomto postupe by sme v ideálnom prípade za 3 roky dosiahli 343 ľudí, z ktorých by každý patril do malej skupiny a mal svojho animátora, ktorý by bol zaňho zodpovedný. To je dvojnásobný počet ľudí ako pri venovaní sa 3 roky 150-člennej skupine¹².

Podľa tohoto strategického plánu fungovala aj skupina P. Michala, samozrejme nie s ideálnymi výsledkami. Vždy bolo treba počítať s určitými komplikáciami, pretože ľudia nie sú stroje a hnutie nie je sekta. Tak sa stávalo, že v každej malej skupine sa našli ľudia, ktorí sa rozhodli ďalej nepokračovať, alebo neboli schopní viesť malú skupinu, alebo im starosti o štúdium, či vstup do rehole alebo seminára znemožňoval pokračovať vo formácii. Vo väčšine sa však dá povedať, že táto stratégia fungovala a dochádzalo k multiplikácii malých skupín. Vytvorená sieť mladých vodcov bola, ako sme už spomínali flexibilná, neustále sa dopĺňajúca a čo bolo

¹² Porov. E. R. Coleman, *Majstrov plán evangelizácie*, Košice 1999, s. 10-31; A. W. Bachham, *The Second Reformation*, Houston 1995, s. 179-192.

podstatné mladá. To spôsobovalo, že sa mladí ľudia vo veku 17-18 rokov stávali zodpovednými za svojich rovesníkov alebo iných ľudí. Z psychologického hľadiska to bol životne dôležitý moment v danej generácii mladých ľudí. Je všeobecne známe, že najkritickejším vekom aj vzhľadom k Cirkvi je vek vstupu do puberty. Ak sa v tomto veku nenájde spôsob akým môže cirkev vstupovať do života mladých, je už potom veľmi ťažko neskôr priviesť človeka k pravidelnému sviatostnému životu. Je to otázka 2-3 rokov a nie je potrebné ani nejaké mimoriadne veľké úsilie, či dokonalý pastoračný plán. Samozrejme za predpokladu, že v danej skupine fungujú dynamiky, ktoré sme spomínali: animátor, ktorý je schopný odovzdávať život, pravidelné stretnutia, budovanie vzťahov a účasť na živote Cirkvi. Na príklade tejto skupiny P. Michala sa ukázalo, že ak si dáme záležať na venovaní sa mladým ľuďom v týchto kritických rokoch, nielenže neodídu z Cirkvi, ale nájdu si svoje miesto, ktoré potom neopustia ani vo chvíľach, ktoré budú pre nich ťažké.

Táto metóda zabezpečila multiplikáciu pôvodnej skupiny počas niekoľkých rokov na spoločenstvo asi 100 ľudí, o ktorom sa dalo povedať, že je priamo formované P. Michalom. To samozrejme neznamenal, že sa musel P. Michal venovať všetkým týmto ľuďom. Jeho starosť spočívala stále iba na duchovnom vedení tých niekoľkých členov jeho pôvodnej skupiny.

2. NEŽNÁ REVOLÚCIA A ZMENY PO NEJ

V roku 1989 po tzv. nežnej revolúcii sa mohli aj tajne vysvätení kňazi vrátiť k službe Cirkvi aj navonok a tak sa aj P. Michal mohol vrátiť do kláštora redemptoristov v Podolínci. Opustil teda svoje zamestnanie stavebného inžiniera, aby mohol slúžiť ako kňaz. Tu povstala otázka ako ďalej pokračovať v pastorácii, keď prirodzene pribudlo množstvo rehoľných a kňazských povinností. Bolo jasné, že sa nedá pokračovať v tejto práci spôsobom akým sa to robilo pred revolúciou, pretože sa okolnosti zmenili. Všetci si boli pravdepodobne vedomí mimoriadneho času, ktorý sa otváral pred Cirkvou v týchto rokoch. Nasledoval totiž veľký „boom“, kedy sa hufy ľudí hrnuli do kostolov s túžbou nasýtiť svoj hlad po duchovne po mnohých rokoch pôstu. To kládlo enormné nároky na pastoráciu. Lenže Cirkev sama potrebovala skonsolidovať svoje štruktúry a inak tomu nebolo ani v kláštore redemptoristov.

Návrat do budovy kláštora znamenal návrat do zdevastovaných priestorov, ktoré nutne potrebovali opraviť. Na jednej strane tu bola možnosť, ale aj

potreba znovu opraviť mnohé cirkevné budovy a inštitúcie, na druhej strane stala potreba, ktorá bola možno ešte akútnejšia a to boli davy ľudí a nové možnosti pastorácie. Už skôr sa pri práci s mladými ľuďmi ukazovala potreba niekoľkých vodcov, ktorí by mohli túto prácu vykonávať na plný úväzok, aby sa tak zabezpečil chod celého hnutia. Potreba bola jasná, ale nejasný bol spôsob ako túto potrebu naplniť. Doteraz je veľmi ťažké vytvoriť nejaké pracovné miesto v Cirkvi a ešte ťažšie je ho zaplatiť.

Tu sa P. Michal odhodlal k veľmi odvážnemu kroku a po dohode s autorom práce sa rozhodli vytvoriť takéto pracovné miesto v kláštore. Bola to v tom čase revolučná myšlienka, pretože nikto do detailov nevedel, čo vlastne by mal taký človek robiť a ako ho zaplatiť. Po dohode sa začala rozvíjať táto pastorácia prostredníctvom spolupráce medzi laikmi a reholou. Všetko sa to môže zdať príliš jednoduché a bezvýznamné. Ovocie, ktoré však môžeme vidieť niekoľko rokov po týchto zásadných krokoch hovorí o tom, že cesta spolupráce laikov a kňazov je možná, ba dokonca nutná, preto aby Cirkev mohla byť atraktívna, aktuálna a plodná vo svojej službe.

Táto spolupráca prebiehala a vždy prebieha v dvoch rovinách – praktickej a duchovnej. Čo sa týka praktickej znamenalo to, že bolo najprv opraviť budovy a zabezpečiť normálny chod kláštora. V rámci duchovnej roviny sa prostredníctvom tohto novovytvoreného pracovného miesta mohla naďalej rozvíjať práca s mladými ľuďmi.

Ďalší obrat nastal potom, ako rehoľa vyslala P. Michala na štúdiá mišiológie do Gdynie do Poľska na celý rok. Po návrate z týchto štúdií sa P. Michal rozhodol vytvoriť v reholi misijný tím a začať robiť ľudové misie vo farnostiach na Slovensku, čo je vlastne naplnením základnej charizmy redemptoristov. Do tejto úlohy veľmi dobre zapadala spolupráca s laikmi, pretože v rámci misií sa tu vytvorilo nové a široké pole pôsobnosti nielen pre rehoľu, ale aj pre laikov.

Skupina P. Michala ďalej pracovala na formácií aj keď začala pociťovať určitú stagnáciu, pretože si čoraz viac uvedomovala, že by bol potrebný ďalší krok. Otec Blachnický predstavil víziu hnutia v schéme: Nový človek – Nové spoločenstvo – Nová kultúra. Veľmi dobré prepracoval etapu nového človeka a začiatok budovania nových spoločenstiev. Uprostred tejto práce si ho však Pán povolal k sebe a po ňom sa už nenašiel človek, ktorý by bol s rovnakou efektivitou dopracoval túto formáciu. Tak sa hnutie Svetlo–Život zastavilo na ceste medzi novým človekom a novými spoločenstvami. Nové spoločenstvá mali byť prirodzeným krokom po tejto základnej formácii. Lenže tu nastali problémy, pravdepodobne preto, že je to nová etapa v živote malých skupín.

Táto etapa vyžaduje nové dynamiky, nové podmienky aj keď princípy ostávajú tie isté. Na Slovensku sme mali dobrú východiskovú pozíciu v tom, že tu bolo veľa laických vodcov, ktorí boli vyformovaní a mali bohaté skúsenosti s vedením malých skupín a spoločenstiev. Kňazi boli v pozícií spoluanimátorov spoločenstva, zodpovední za sviatosťnú formáciu. To bol asi hlavný rozdiel medzi hnutím na Slovensku a v Poľsku kde išlo všetko čo sa dialo v hnutí cez ruky kňaza. Tento možno na prvý pohľad bezvýznamný prvok však priniesol stagnáciu hnutia a postupný rozpad jeho štruktúr ako v Poľsku, tak aj na Slovensku. Nedá sa hovoriť o zániku hnutia, pretože stále existuje, avšak táto kríza spôsobila to, že hnutia neboli schopné vstúpiť na tú novú etapu budovania nových spoločenstiev, ktoré by neskôr mohli začať kreovať novú kultúru spoločnosti.

Všetko nové prináša zo sebou aj napätia, nedorozumenia a nezrelosť¹³. Je to tak v prírode a aj v duchovnom svete. Dôležité je, aby boli vytvorené dostatočne vhodné podmienky na to, aby tento nový život mohol dozrieť a rozvinúť sa naplno vo svojom dare. Nastáva podľa Svätého Otca etapa cirkevnej zrelosti pre hnutia a malé spoločenstvá¹⁴. Pred Cirkvou stojí teda zodpovednosť rozoznávania a pastoračnej starostlivosti o tieto pohyby Ducha, aby nám neušiel vlak a nezostali sme stáť sami na prázdnej stanici. Je dobré, že sa tieto veci objavili aj v Pastoračnom a evanjelizačnom pláne KBS pre Slovensko. Čo však trochu chýba je možnosť zhodnotenia situácie, vytýčenie praktických krokov a potom aj kontrola naplňovania týchto krokov v jednotlivých farnostiach. Črty sú veľmi jasne naznačené v tomto dokumente. V praxi to už také jasné nie je.

Na tomto príklade môžeme vidieť, že malá skupina a malé spoločenstvo veriacich nie je revolučná myšlienka 20. storočia. Je to podstata existencie človeka ako takého, stvoreného Bohom, ktorý žije od večnosti v spoločenstve. Je metóda Božej výchovy, aby človek rozvinul naplno svoju osobnosť. Túto metódu rozvíjal sám Boh už od čias Starého Zákona, ale hlavne prostredníctvom svojho Syna Ježiša a neskôr prostredníctvom Ducha Svätého po Turíciach v prvotnej Cirkvi. Malá skupina ako forma života bola vždy prítomná v dejinách Cirkvi, ale po II vatikánskom koncile sa objavila s novou intenzitou. Ideálne to pochopil a uvádzal do života profesor Blachnický, zakladateľ

¹³ J á n P a v o l II, *Príhovor na Stretnutí s cirkevnými hnutiami a novými spoločenstvám*, Pápežská Rada pre laikov: *Cirkevné hnutia v pastoračnej starostlivosti biskupov*, Don Bosco, Bratislava, 2003, s. 13.

¹⁴ *Ibid.*, s. 13.

hnutia Svetlo-Život a na Slovensku sa to snažil roky realizovať P. Michal Zamkovský. Jeho malá skupina tvorí základ neskoršieho misijného spoločenstva Rieky Života.

MAŁE WSPÓLNOTY
W POSTKOMUNISTYCZNEJ EUROPIE WSCHODNIEJ

S t r e s z c z e n i e

Kraje Europy Wschodniej w czasie transformacji ustrojowych lat dziewięćdziesiątych przeżyły wiele przemian. Dziesiątki lat izolacji za „Żelazną Kurtyną” miały istotny wpływ na życie społeczne. System totalitarny, ograniczając prawa jednostki i izolując społeczeństwo od wpływów z zewnątrz, przyczynił się mimowolnie do ograniczenia wpływu tendencji i procesów społecznych obecnych w społeczeństwach demokratycznych i liberalnych. Choć przejście od systemu totalitarnego do demokratycznego w płaszczyźnie politycznej dokonało się bardzo szybko, to w świadomości społecznej proces ten będzie trwał dziesiątki lat¹⁵.

Transformacja ustrojowa i związane z nią przemiany społeczne stanowią podstawę do ujawnienia sekularyzacji spontanicznej i pluralizmu społeczno-kulturowego. Stosując teorię przemian P. L. Bergera można przyjąć, że na Słowacji, podobnie jak w społeczeństwach wysoko rozwiniętych, pod wpływem sekularyzacji spontanicznej i pluralizmu społeczno-kulturowego dokonuje się proces przejścia od „świata oceny” do „świata wyboru”. Można go określić jako proces subiektywizacji i niewierności w stosunku do świata tradycyjnego.

Świat oceny i świat wyboru rzutuje na dwa typy społeczeństw, mianowicie na społeczeństwo oceny i społeczeństwo wyboru. Pierwsze z nich charakteryzuje się sytuacją, w której występuje brak alternatyw, opcji i wyborów. Jednostka ludzka w tym typie społeczeństwa znajduje się poniekąd w pewnym determinizmie. Społeczeństwo wyboru stwarza sytuację, w której występuje wielość alternatyw, opcji i wyborów, a nawet „sytuację, w której wybór staje się imperatywem”¹⁶. Społeczeństwo oceny można inaczej określić jako społeczeństwo tradycyjne, zaś społeczeństwo wyboru – jako społeczeństwo nowoczesne.

Można zapytać, czy ruch od społeczeństwa oceny do społeczeństwa wyboru jest nieodwracalny. Z pewnością w ludzkiej kulturze był w jakimś stopniu nieuchronny, ponieważ został wyznaczony przez osiągnięcia techniki i przeobrażenia w mentalności ludzi.

Podjęcie tematu permanentnej formacji w Ruchu „Rzeki Życia” związane jest z przedstawieniem aktywności wspólnoty religijnej działającej w okresie totalitarnym i rozwijającym się w dobie demokratycznej Słowacji. Autor pracy ma osobiste doświadczenie zaangażowania w powyższy ruch¹⁷. Poznawczym uzasadnieniem jest przedstawienie Ruchu „Rzeka Życia”, szczególnie jego metod formacyjnych o charakterze permanentnym, oraz upowszechnienie jego działalności, a także wskazanie na konkretne formy realizacji dzieła apostołatu chrześ-

¹⁵ Porov. K a l i n o w s k i, *Transformations in the Religiousness of Polish Society*.

¹⁶ B e r g e r, *Modernizacja jako uniwersalizacja herezji*, s. 18.

¹⁷ Od 1986 roku autor pełni rolę moderatora dobrze znanej na Słowacji wspólnoty misyjnej „Rzeka Życia”.

cijańskiego we wspólnotach wierzących, animowanie laikatu oraz dowartościowanie tej formy pastoralnej aktywności w Kościele na Słowacji.

Mała grupa była zawsze obecna w historii Kościoła, ale po Soborze Watykańskim II objawiła się z nową intensywnością – jako odpowiedź na potrzeby człowieka, który poszukuje Boga. Dobrze zrozumiał to i wcielił w życie ks. prof. Blachnicki, założyciel Ruchu „Światło-Życie”. Na Słowacji starał się tę ideę realizować o. Michal Zamkowski. Jego mała grupa stworzyła fundament dla późniejszego ruchu misyjnego „Rzeka Życia”.

Użyte w artykule terminy wymagają krótkiego wyjaśnienia. Permanentna formacja oznacza formację, która przebiega nieustannie od chwili zostania członkiem grupy – wspólnoty. Małą grupę tworzy od 8 do 15 osób wierzących, którzy regularnie się spotykają w ramach wspólnoty. „Rzeka Życia” jest zrzeszeniem chrześcijańskim i w myśl nauczania współczesnego Kościoła określana jest jako wspólnota czy nawet ruch religijny¹⁸. W niniejszym artykule jest przedstawiona działalność „Rzeki Życia” na terenie obecnej Słowacji w latach 1983-2003.

Słowa kluczowe: permanentna formacja, mała grupa religijna, „Rzeka Życia”, zrzeszenie chrześcijańskie, wspólnota, ruch religijny.

Key words: permanent formation, small religious group, „The River of Life”, Christian fellowship, community, religious movement.

słowackim: permanentná formácia, malá náboženská skupina, „Rieka Života”, kresťanské spoločenstvo, spoločenstvo, náboženské hnutie.

¹⁸ CHL 29-30.